

GİRİŞ

Orta-Asya'dan dalgalar halinde göç eden Türklerin; Anadolu'ya yerleşmelerinin, kan bağına dayanan aşiret, oymak, oba şeklinde ya da Şeyh, Dede, Baba, Derviş gibi inanç önderlerinin kurduğu zaviyelerin çevresinde köyler oluşturularak; göçerlikten kısmen yerleşik tarım toplumuna geçtiklerini tarihi kaynaklardan bilmekteyiz.

Yukarı Fırat Havzası'na yerleşen Bayat Boyu oymaklarının obalar şeklinde köyler ve zaviyeler kurarak 12. yüz yılın sonlarına doğru yerleşik düzene geçerler. Bayat boyu beyi ve inanç önderi Sultan Onar diğer adıyla Şeyh Hasan da aşiretiyle Orta-Asya'dan Anadolu'ya göç ederek; Malatya-Elazığ-Tunceli bölgesine yerleşir. Daha sonra aşiret, Anadolu'ya yayılır. Yukarı Fırat Havzası Alevilerinin "kültürel – inançsal – toplumsal yaşam tarzı"nın özgün "KURUCU AİLE"si özelliğiyle "Şeyh Hasan Ocağı ve Aşireti"ni inceledik ve araştırdık.

Lucien FEBVRE tarih yazımına ilişkin, bulgu ve olguların değerlendirilmesi açısından şunları belirtmektedir:

"Kuşkusuz tarih yazılı belgelerle yapılır. Ama yazılı belge yoksa, onlarsız da yapılabilir ve yapılmalıdır... Sözlerle de tarih yapılabilir, resimle de, toprak parçasıyla da, çatı kiremitiyle de, tarla biçimleri ve yaban otlarla da. Ay tutulmasıyla da, at yularıyla da... Bir sözcükle; insandan kalma olan, insana bağlı olan, insana yarayan, insanın dile getirdiği ve onun varlığını, uğraşlarını, zevklerini ve yaşam biçimlerini anlatan ne varsa, bunların hepsiyle tarih yapılabilir ve yapılmalıdır."

Biz de, Febvre'nin bu bakış açısından hareketle, Alevi öğretisinin mürşidi ve topluluğunun askeri şefi Şeyh Hasan'ın; mezar taşlarından söylencelerine, yapı sanat özelliklerinden deyişlerine değin bulgulardan çıkarsamalarla tarihsel altyapısını örgütleyerek ve belgelerle örtüştürmeye çalışarak tarih yazımı denemesini gerçekleştirdik.

Şeyh Hasan'ın türbesi Malatya'nın ilçesi Arapgir'e 11 km. uzaklıktaki Onar Köyü'ndedir. Arapgir'in

toprakları; doğuda Elazığ'ın Keban ve Baskil, Ağın; batıda Sivas'ın Divriği, kuzeyde Erzincan'ın Kemaliye, güneyde Arguvan ilçeleriyle çevrili olup; Malatya ve Elazığ merkezlerine 115 Km. civarında bir mesafededir.

Şeyh Hasan'ın türbesini ve dergâhını; Türk töresi gereği soyundan geldiğimiz atamıza saygımızdan, onu İslam motifleri ile kutsiyet kazandırarak bugüne getirdik. Dedemizin türbesi; mutlu günlerimizde üzerinde kurban keser lokma dağıtır, acili günlerimizde yardım diler ve onun kutsallığına sığınırız. Şeyh Hasan'ın gerçek kişiliğiyle kimse ilgilenmezdi. Sadece o bizim atamız, kerametleriyle tanıdığımız evliyamızdı; kuru bastonunu kepir toprağa sokunca yeşerip "Sakız Baba" oluşmuş, tekme vurunca su çıkmış "Pınar" olmuş, tekkesini kurarken ağaç aramaya çıkmış bir koca kiraz ağacı, köküyle köçeğiyle kendiliğinden düşüp peşine Arapgir'den Onar Köyü'ne gelmiş. Bir tas çorba ve bir torba arpayla; Sultan Alaeddin'in üç bin atlı ve üç bin yaya askerini atlarıyla birlikte doyurmuş... Bu ve benzeri kerametlerinden ötürü, Şeyh Hasan'ın "malikânesine ve divanı"na "Büyük Ocak" adı verilerek kutsanmış ve 800 yıl "Cemevi" olarak günümüze değin korunarak yaşatılmıştır.

İslam öncesi ve sonrası Orta-Asya Türk topluluklarında "Ateş" ve "Ocak" kutsal kabul edilirdi.(1) Yerleşik düzen sonrası da evdeki ateş yakılan ocak da kutsanmıştır. Küre de tabir edilen ateş yakılan yere niyaz edilir hale dönüşmüştür. Ocak'da yanan ateş söndürülmeyerek üstü külle örtülür. Cuma akşamları ise; ocak başında Kur'an ve gülbank okunur, uğrular için ateşe üzerlik otu ve tuz atılır, ocağın davlunbaz üstündeki çıralığa mum yakılarak sabaha dek söndürülmez. Yine bu akşam helva, çörek, bicik, sırın, arabaşı, kömbe, balör gibi yiyecekler hazırlanarak topluca dualar eşliğinde "ocakbaşı"nda yenir, şerbetler içilir. İşte, Büyük Ocak denilen Şeyh Hasan'ın konutu ve dergahı da bu nedenle korunagelmiştir.

Antik Anadolu uygarlıklarında da "Ocak Kültü" geleneği vardır. Ocak kutsanarak, kurbanlar kesilmekte ve çeşitli adaklar sunulmaktadır.(2)

8. yydan itibaren çeşitli bölgelerde ve değişik adlar altında Ortodoks İslama (Sünnilik ve Şiilik) karşı Heterodoks İslami hareketler ve bunların düşünsel türevleri gelişti ki; bu tasavvufi öğretilerin hepsi Alevilik ve onun versiyonlarıdır. Orta-Asya ve Antik-Anadolu; kültür ve kùltlerini eklemleyen Türkmen Alevi toplumu, ocak kültü geleneğini de özümseyerek kendi töresinin kuralı haline getirmişlerdir.(3)

Ocak Kültü geleneğini daha da ileri bir üst düzeye getirerek; dini bir veçhe kazandıran Alevi Toplumu; dini önderleri Dede ve Baba evlerini "OCAK" kabul edip kutsayarak İslamî daire içine

almışlardır. Binlerce yıllık tarihin derinliklerinden gelen bu inanç; “Dede Ocakları” şeklinde kurumlaşarak, 9. yüzyılda filizlenmeye başlanmış ve 13. yüzyılda coğrafî olarak yaygınlaşarak; “Ocakzade Dede ve Baba”nın adıyla anılan cemevi, tekke ve zaviye şekline dönüşmüştür.

Ocakların tarihi gelişim içinde görevleri şunlar olmuştur: Halkın sosyo-ekonomik yardımlaşma ve dayanışmasını sağlamıştır. Misafirhâne olarak; yolculara, konuklara, kervancılara barınma, yeme, içme gibi hizmetler sunmuştur. Mahallî eğitim ve öğretim kurumu işlevini görmüştür. Edebiyat, musikî, kültürel faaliyetler yürütmüştür. El sanatları ve çeşitli zanaatların gelişimine ön ayak olmuştur. Tarımsal üretim ve sağlık merkezleri olmuştur. Devrin siyasi, içtimai, ticari hayatına yön vermiştir. Mürşid-Pir-Rehber-Talip teşkilatlanmasıyla tasavvufi öğretiyi yaşama geçirerek, bağlıları muhibban zümreler arasında sevgi ve davranış birlikteliği sağlayarak millî, dinî ve dil birliğini gerçekleştirmiştir. Ocağa bağlı zümreleri ve dervişleri cihat şuuruyla yetiştirerek Selçuklu ya da Osmanlı ordularıyla birlikte seferlere, akınlara, fetihlere gönderen, sevk eden merkezler olmuştur...

Ocaklar maddî yaşamlarını nasıl sağlıyorlardı? Bu sorunun iki yanıtı bulunmaktadır:

İlki; her Ocağa bağlı talip ve muhiplerin yardımları ve yıllık verdikleri “Hakk’ullah-Çerâğ Hakkı” akçesi ve aynî ödentilerle yaşamını sürdürmekteydiler. İkincisi; devletin verdiği toprak üretiminden elde edilen gelirlerle ocağın idamesi sağlanıyordu. Belli zamanlarda özellikle de seferi durumda devlet destek almak amacıyla dergahlara nakdî yardımlar yapmaktaydı.

Gerek Selçuklu gerekse Osmanlı Devleti’nce Aşiret Beyleri ile “**Kolonizatör Türk Dervişleri**”ne verilen topraklar “malikhâne-vakıf” şeklinde olabiliyordu. “Yurtluk ve Ocaklık” denilen bu uygulama; fetihlerde bölgedeki irsî beylere geçimleri ve geleneklerini sürdürmeleri için, ayrıca devlete bağlılıklarını sürekli kılabilmek için bırakılan toprak gelirleridir. Yurtluktan farklı olan “Ocaklık”; soy sürmesine karşın, arazileri, toprağı satamaz ve devredemezdi. “İlâ-nihayet” toprak o soylunun zürriyetine aitti.(4 a.b)

Şeyh Hasan ve Zaviyesi’ne, Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubat; “Onar” denen miri araziye “mülk kılarak ve şeriat kurallarına uygun tasarruf için, 22 Nisan 1224 tarihinde vakfederek “ocaklık” olarak evladının evladına ve evladına” vermiş ve “Onar Köyü”nü de tescil etmiştir..

Anadolu Selçukluları Peyganber soyundan gelenlerin neseplerini tesbit etmek ve onların işlerini

takip için Seyyidlik Nakipliği kurmuşlardır. Vakıfların işlerini yürütmek içinde vakıf nezareti (Divân-i tevliyet) mevcuttur.(5) Aynı müesseseleri Osmanlılarda da görmekteyiz.

Şeyh Hasan Vakfi; Osmanlı döneminde de uygulama zaman zaman inkitaya uğrasa da devam etmiştir.

Ocağa ve Aşirete adını veren Şeyh Hasan kimdir? Şeyh Hasanlı oymaklarının bulunduğu yörelerde yaptığımız araştırmalarda değişik versiyonlarıyla çok sayıda Şeyh Hasan söylenceleri dinledik. Farklı tarihlerde yazılmış belgeleri inceledik. Elimizdeki fermanlarla arşivlerdeki karşılaştırdık. Böylece masalsı, efsanevi ve şiirsel destansı anlatımlarla gelen söylenceleri, türbede bulunan mezar taşı üzerindeki “Bayat Boyu Damgası” ile diğer mezar taşları, vakfiyye ve fermanlar ile yazılı belgelerdeki verileri karşılaştırıp, çözüme ulaştırarak sağladığım bilgilerle bir sentez oluşturdum.(5.a)

1984’den 2001 yılına kadarki çalışmalarımızdan belirli bölümünü vereceğimiz bu araştırmada; Şeyh Hasan’ın diğer adıyla “Sultan Onar Dede/Baba”nın kimliğini ve adını verdiği aşiretinin tarihsel süreç içinde sosyal ve toplumsal yapısından bazı kesitleri sunacağız.(5.b)

I. ŞEYH HASAN'IN YAŞAM MENKİBESİ

Bugünkü Kazakistan’ın Türkistan-Yesi şehrinin Üç-Kurgan yöresinde doğan Şeyh Hasan; Oguzlar’ın Bozok kolunun Günhanoğulların Bayat boyunun On-Er oymağındandır. Şeyh Hasan dünyaya geldiğinde dedesi Bahşi Han oymak beyidir. Abbasi zülmünden kaçan Hz. Muhammed-Ali soylular Bahşi Han’a sığınır. Bahşi Han oğlu Ahmed’i sığınmacı Musa-ı Kazım (ö.799)’ın oğlu Abbas’ın kız torunlarından Vedduha ile evlendirir. İşte, bu evlilikten Şeyh Hasan doğar. Bahşi Han oğlu Ahmed bir seyyide ile evliliğinden sonra kendini tasavvuf ve Alevi öğretisine verir. İlim ve irfan sahibi olan Ahmed, Şeyh ve Hâce ünvanıyla anılmaya başlar. Hz.Ali’nin oğlu Muhammed Hanifi soylulardan ve Hz.Hüseyin oğlu Zeyd soylu seyyidlerden; Kuran’ın batınî (içsel) özünü ve İlm-i Ledün konusunda feyz ve el alır. Batınî ve İsmailî örgütlenmelerde bulunur. Sufilik mahlası olarak da “*VERANİ*” lakabı verilir.(6.a) Bundan sonra “Şeyh Ahmet Verani” olarak ün salar. Şeyh Ahmed Verani’nin Şeyh Hasan’dan sonra Şeyh

Ahmed adında bir oğlu daha olur.

Şeyh Ahmed Verani 10-12 yaşlarına gelen iki oğlunu amcazadesi olan Hâce Ahmet Yesevi (Ö.1167/9) dergâhına eğitim ve öğretim için verir. Şeyh Hasan ve Şeyh Ahmed; Yesi'deki dergâhda; Türkçe tarikat erkânı ve sülûk adâbını, İslami ilimleri ve Türk sufiliğini, ahlâkî ve tasavvufî kaide ve kurallarını kısa zamanda öğrenerek Hâce Ahmed Yesevi'nin halifeleri arasına girerler.(6.b)

Şeyh Hasan; bozkır göçebe Türk oymağından ve bey soylu olduğu için; küçük yaşta iyi ok atar, iyi kılıç kullanır ve iyi at sürermiş. At yarışlarında ve ok atmada birinci olurmuş. Bu yeteneklerini bilen hocası Ahmet Yesevi bir gün O'na cemaatle cemdeyken; "Sen, bir er değil On Er gücündesin, bundan böyle senin adın, Şeyh Hasan Oner olsun, ve böyle biline, böyle çağrıla..." der ve dua eder.

Efsaneye göre, Şeyh Hasan'ın yaşama başlangıcı böyledir. Faruk Sümer; Oğuzların On-Oklar mensubu olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Selçuklu emirlerinden ve İsfahan'da padişahlığını ilan eden Bilge Beğ ünvanlı Un-ar adlı zattan bahsetmektedir ki: (7) Söylencede geçen On-Er teriminin köken olarak "On-ok" veya "Un-ar" dan gelme olasıdır. Ayrıca, Şeyh Hasan'ın en son yerleşip zaviyesini kurduğu köyün adı da "On-ar" dır.

Şeyh Hasan'la ilgili ilk araştırma ve incelemesi yayınlanan arkeolog Dr. İsmail Kaygusuz; Onar Dede Mezarlığı'nda saptadığı "Bayat boyu damgası taşıyan mezar taşı"(8) söylencelerin doğruluğunu kanıtlamaktadır.

Şeyh Hasan'ın geleneksel söylensel yaşamına, menkıbesine devam edersek: (9)

Bahşi Han'ın vefatı üzerine beylikten feragat eden babasının yerine oymağının beyi (aşiretinin reisi) olur. Kadeşi Şeyh Ahmed de ikinci reisliğe getirir. Aşiretin dış ilişkilerini ve askeri idareyi Şeyh Hasan yönetirken; iç düzeni ve dinî işleri de Şeyh Ahmet yönetir.

Orta-Asya'daki iç karışıklıklardan ya da efsaneye göre Şeyh Hasan; Piri Hâce Ahmet Yesevi'den icazet alarak "Kırk Kalenderi Derviş" ile ve Oymağıyla Anadolu'ya (Rum'a) gitmek

üzere Türkistan'dan hareket eder. Bu anlatılan menkıbenin dışında o dönem bölgeye tarihi olarak bakışımızda muhtemelen Şeyh Hasan irşad için, Nizari İsmailî'lerince de özel olarak görevlendirilmiş olabilir. O da Moğol istilasının olduğu bir dönem olduğu için oymağı ile Rum'a göç eder..

Elimizdeki bir belgeye göre Şeyh Hasan, 21 Recep 582 (1186) tarihinde İsfahan Kale'sinden "Yol İzinnâme"si alır. Şeyh Muhammed Bin Abdullah Ardistani (Hindistanî / Horasanî de okunabilir)'nin yazdığı yazıda; "...On iki imam ve şanlı evlatlarından olan Şeyh Hasan'ın geçtiği bölgelerdeki; sultan, vezir, emir, büyük efendiler, İslam Kadılar ve onların hadımları, her şehirde ve köyde, zaviye ve tekkelerde, kilise ve hayır yerlerinde; Arap'ın, Türk'ün, Acem'in, doğulusu batılısı Deylemliler, Akrad ve Haşimiler, hasılı devlet erbabı; gelip müracaat edeceklere, ilgi gösterip, hediyeler ikram ve nimetlerden hissedar edip, koruyarak, bugüne kadar imdada yetişip, onları muhafaza etsinler..." (10) denmektedir.

Bu belgeyi tarihi kaynaklarla karşılaştırırsak:

Şeyh Hasan'ın geçiş bölgesinde bu dönemde Nizari İsmaililer hakimdir. Alamut Devleti'nin kurucusu Kelam-i Pir Hasan Sabbah (1090-1124)'ın batınî öğretisi; eşitlikçi ve paylaşımcı yaşama biçimi ile örgütlenme yöntemiyle Hatay'dan-Hitay'a kadar yayılmıştır. Şeyh Hasan'ın yol güzergâhı üzerinde yüzlerce İsmaililerin kaleleri ve köyleri vardır. Muhtemelen Şeyh Hasan Oner'in bir Türk olan Alamut Piri II.Muhammed (1166-1210) ile ilişkisi vardır ki, böylesine tımturaklı bir talimatnâme İsfahan'da yazılarak eline verilmiştir. Bir nevi yol güzergahındaki Nizari İsmaili kale yöneticilerinin uyması gerekli talimatnâmedir. Bu belgede, Şeyh Hasan'ın Deylem bölgesine uğradıktan sonra, Akrad'a geleceği belirtilmektedir. Akrad bölgesi bu günkü Hatay ile Lübnan ve Suriye'nin kuzeyidir. Durzi'lerin ve Nusayri'lerin yaşadığı bu bölge, Arap ve Fransız kaynaklarında "Alevistan" olarak geçmektedir. Şeyh Hasan oymağıyla bu yörede konaklamış ve Halife, Bey, Şeyh, Sultan gibi yönetici ve dini ulema ile görüşmelerde bulunmuştur.(10.a)

Cüveyni ve İbnü'l Esir'e dayanarak Mehmet A. Köymen şöyle yazmaktadır: "Harezmşahlar tahtı üzerindeki mücadele devam ederken, Dinar, Horasan'da daha fazla tutunamamış, emrindeki pek az kuvvetle Türklerin ezeli nasibi olan, yabancı ülkede, yabancı bir etnik unsur üzerinde, yeni bir devlet kurmak üzere, Kirman'a hareket etmek zorunda kalmıştır. 17 Aralık 1185'de Oğuz Şeflerinden Dinar emrindeki Oğuzlar'la Kirman'a girer"(11.a,b) Şeyh Hasan'ın Anadolu'ya geldiği bu dönemde Horasan bölgesi tam bir kaos içinde olduğunu tarihi kaynaklardan bilmekteyiz.(12) Muhtemelen Şeyh Hasan, Bayat boyu oymağıyla bu dönemde ata yurdunu terk ederek batıya doğru göç etmiştir.

C. Cahen tarafından “yayıma krizi” diye adlandırılan “1186-1205” yılları arasında, Horasan ve çevresinden dalgalar halinde gelerek, Güneydoğu Anadolu’da, Irak ve Suriye’de bir süre yer tutmuşlar. Bu dönemde ülke, Kılıç Arslan tarafından kardeşi ve oğulları arasında 11 parçaya bölünmüş olduğundan, kargaşa içinde bulunuyordu. Göçer durumdaki, sürekli silahlı ve asker olan Türkmen Aşiretleri, prensler arasında ki bu mücadelelere birinden birini tutarak katılmak zorunda kaldılar. Prensler ve Sultanlar, onların savaşçı arzularını harekete geçirerek, vurucu güç olarak kullanmışlardır.(13) Şeyh Hasan da oymağıyla bu dönemde çeşitli görevler almış olabilir...

Dr.Kaygusuz; “Şeyh Hasan Oner’in başında bulunduğu Bayat Kabilesi Irak ve El Cezire Bayatlarındandır. Çeşitli nedenlerden bir süre buraya yerleşmiş ve hakimi buldukları kaleden ayrılmış ve kuzeye doğru zorlanmış olabilirler. Şeyh Hasan Oner’in dinsel liderliğinin, Şeyhliğinin Necef ve Kerbela’nın bulunduğu bu bölgede daha da olgunlaştığı söylenebilir.” (14) demektedir.

“Bodik Belgeleri” ile Şeyh Hasan ve Aşkirik Köylerindeki söylenceler; Dr. Kaygusuz’un görüşlerini doğrulamaktadır. Şeyh Hasan; Kerbela, Necef, Bağdat ve Hicaz’a gitmiş, oradan da Mısır’a giderek tekrar Bağdat’a dönmüştür. Bağdat’tan da Konya’ya gitmiştir.

Başka bir anlatımda ise; Şeyh Hasan oymağıyla Halep’ten Sis (Adana), Maraş, Adıyaman, Akçadağ-Malatya (bugünkü Battal Gazi ilçesi) güzergâhıyla Fırat’ın doğu yakasındaki Abdülvahap Gazi’nin türbesinin bulunduğu tepe ve Mukaddes Dağındaki Mar Ahron Manastırı (kilise) ile Muşar’a kadar olan bölgeyi işgal eder. Muşar’da Şeyh Hasan Beyliği adıyla yarı-özerk bir beylik kurar.

Horasan-Deylem-Akrad-Dersim hattı önemli Alevi Merkezleri ve aynı zamanda Alevi Türkmen göçlerinin olduğu güzergahtır. Rum Selçuklu Sultanlığı da bu hattı dolaylıda olsa kontrol altında buldurmaya çalışmıştır. Bu nedenle güzergaha 360 kale ve çok sayıda köyle hakim olan Nizari İsmaililer (1090-1256) ile iyi ilişkiler içinde olmuştur.

Anadolu Selçuki Sultanlığı her yıl düzenli Alamut Nizari İsmaililere “Çerağ Akçesi” olarak 2000 Dinar gönderdikleri, 1227 yılında ise Suriye İsmaili baş Dai’si Mecdeddin’e verildiği kaynaklardan bilmekteyiz.(15)

Şeyh Hasan'ın Malatya bölgesini seçme gerekçesinin temel nedelerinden biri de şu önemli husustur: Bu bölge ile inançsal olarak çok eskilere dayanan ilişkileri vardır. Çünkü, 4. İmam Zeyn-el Abidin (Ö. 714)'in oğlu Zeyid (Ö. 740)'in torunlarından Ali-yyül-Medeni, onun akraba ve yandaşları 9. yüzyıl ilk yarısında Malatya'ya gelmişlerdir. Aynı soydan gelen Hüseyin Gazi ve oğlu Battal Gazi'in Anadolu'daki irşat faaliyetleri, Malatya Emirliği, Paulicien-Bizans-Hurremi-Babeki ilişkileri o dönemde önemli bir yer tutar. Bu Alevi kahramanlarının menkibeleri tüm İslam alemine yayılmıştır. İşte bu sebeple Şeyh Hasan; Malatya Kalesi'nin ve Fırat'ın doğu kıyısına gelerek yerleşir. Çünkü bu yörede hala Heterodoks İslami zümreler ile Heterodoks Hıristiyanlar varlıklarını korumaktadırlar.(16)

Bölgedeki yerel halkları, Kürt, Ermeni, Zaza unsurları kendine tabi kılan Şeyh Hasan; metruk bir Paulicien kalesi olan yerde Şeyh Hasan adıyla bir köy ve zaviye de kurarak başına kardeşi Şeyh Ahmet'i getirir. Bugün Tabanbükü adlı köy bu yerdir. O devirde bu bölge Anadolu Selçuklu Devleti'nin doğu sınırındır. Şeyh Hasan da Aşiretiyle tam sınır çizgisinde bulunmaktadır. Kanımızca o zamanki Malatya meliki bilerek ve bilinçli olarak sınırları korumak üzere Şeyh Hasan Aşiretini bölgeye yerleştirmiştir. Ve "Uç Beyi" olmuştur. Süreç içinde Şeyh Hasan yöreyi İslamlaştırmış ve Türkleştirmiştir.

Şeyh Hasan muhtemelen 1196-1205 yıllarında bölgeye hakim olmuş ve beyliği de, Selçuklu Sultanı tarafından kabul edilip onaylanmıştır. Çünkü, daha sonraki Selçuklu yönetimi ile ilişkileri bu hususu doğrulamaktadır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1205-1211) ikinci kez Selçuklu tahtına geldiğinde Oğuz/Selçuklu geleneğince oğulları eyaletlere vali olarak göndermişti. Büyük oğlu Şahzâde İzzeddin Keykavus'u Malatya'ya ortanca oğlu Alaeddin Keykubat'ı da Tokat'a Melik nasbetmişti. Şeyh Hasan işte bu dönemde Malatya Meliki Şahzade İzzeddin Keykavus'la sıkı ve iyi ilişkiler kurmuştur.

İzzeddin Keykavus; babasının Malatya'da veremden ani ölümü üzerine, Kayseri'ye giderek 21 Temmuz 1211 günü merasimle tahta çıkar. Alaeddin Keykubat kardeşinin sultanlığını tanımayarak savaş açar. İzzeddin Keykavus, kardeşi Alaeddin Keykubat'ı Ankara Kalesi'nde yakalayarak Malatya'nın doğusundaki Muşar Kalesi'ne gönderir.

Mukaddas Dağı (Eşraf Briha Dağı)'ndaki Mar Ahron manastırının altındaki Masara (Muşar) Kalesine mahpus edilen Alaeddin Keykubat bilahere yine aynı yöredeki Keziret Kalesi'ne nakledilir. Abu'l-Farac ve İbn-i Bibi bu olayı yazmaktadırlar. Müverrih Ebu'l-Fida ve İbn Vasil Olay tarihini 609 (1212) olarak vermekteler. (17.a,b,c)

Bugünkü Hasan Dağı dediğimiz yörenin, Muşar ve Kezirbet Kalelerinin yönetimi o devirde Şeyh Hasan'ın elindedir. Demek ki Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus çok güvendiği için Alaeddin Keykubat'ı kalebent olarak Şeyh Hasan'ın kontrolüne bırakmıştır.

I. Alaeddin Keykubat 9 yıllık Muşar ve Kezirbet'teki kalebentlik döneminde bölgenin hakimi, Kale Komutanı, Aşiret Reisi olarak Şeyh Hasan'la iyi ilişkiler içine girer.(18) Adaf (Kumlularla) - Kale - Şeyh Hasan - Eğribük köylerinde anlatılanlara göre dedelerinin Kale'de muhafızlık ve bekçilik gibi hizmetlerde bulduklarını belirtmektedirler.

Söylenceye göre, Alaeddin Keykubat kalede hapisteyken, "Hâce Ahmed Yesevi ya da Şeyh Hasan" Tekkesi postnişini Şeyh Ahmed Dede'yi yanına davet eder; yıldıznâmesine baktırır ve remil ile bahtının açılmasını ister. Şeyh Ahmed Dede Alaeddin Keykubat'a mahpusta kaygılanmamasını, geleceğinin ferah olduğunu, bütün Rum ülkesinin padişahı, Ulu Sultan Keykubat olacağına muştusunu verir. Alaeddin Keykubat, Selçuklu tahtına geçtikten sonra, kızkardeşi Gevher Hatun'u Şeyh Ahmed Dede'ye verir... (19)

Alaeddin Keykubat (1219/20 - 1236/37) Sultan olduktan sonra merkeziyetçi bir anlayışla Devlet çarkına çekidüzen verir. Orduyu yeniden teşkilatlayarak fetihlere girişir. Şehir ve kalelere tahkimat yaparak imar ve bayındırlık faaliyetleri başlatır.

Dr. Kaygusuz'a göre; Şeyh Hasan, silahlı oymağıyla ve okçu birlikleriyle; Alaeddin Keykubat'la birlikte, Kalonoros (Alaiye-Alanya) kalesinin alınmasına ve Fırat boyu fetihlerine katıldığı için Onar Köyünü tescil ederek ve arazilerini Şeyh Hasan'ın kurduğu "Oner Zaviyesi"ne 22 Nisan 1224'de vakfeder. Vakfiyenin Orijinali Asım Bayrak'tadır.(20)

Adaf'lı Ali Kıran ise; Alaeddin Keykubat'ın hizmetleri karşılığı olarak okçu birlikleri kumandanı olan Şeyh Hasan'ın oğlu Şeyh Bahşiş'ede Kumlularla Köyü'nü bağışlamıştır. Vakıf Belgesi ve Şecere, Hücet Malatya'da Hüseyin Ütebay ailesindedir.

Yine Efendi Dede'nin anlatımına göre; Alaeddin Keykubat; Şeyh Ahmet Dede'ye kız kardeşini verdiği gibi, Şeyh Hasan Köyü'nü de vakfetmiş ve Hz. Ali soylu olduğuna dair şeceresini şerh etmiştir. Vakfiye ve Şecere Malatya'da İhsan Gültekin'dedir. Şecerenin fotokopisini Efendi

Dede'de gördük...

Tüm bu söylenceler tarihi olaylarla örtüşmektedir. Ayrıca şunu da göstermektedir: Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat ile Şeyh Hasan, kardeşi Şeyh Ahmet ve oğlu Şih Bahşiş'le arası, farklı ve güçlü ilişkilerle birbirine bağlıdır.

Tarihsel verilerden saptamamıza göre 120 yıl yaşamış olan Şeyh Hasan, 12. yy ikinci yarısı ile 13. yy ikinci yarısı ilk çeyreğine kadar olan zaman diliminde mücadeleyle geçen bir ömür sürmüştür...

Tarihsel verilere göre; Şeyh Hasan'ın tahmini doğum tarihi: 1156 ?. hakk yürüyüşü: 1276 ?. olasıdır.

İsmail Onarlı
(06.12.2001)

<http://www.alevi.org/seyh-hasan.html>